

VAN LANGENDONCK, W. 2007: *Theory and Typology of Proper Names*. Berlin–New York: Mouton de Gruyter.

ŽUKAUSKAITĖ, J. 1961: *Kaip vartojimas jungiamuoju žodžiu ir jungtuku*. In: KAZLAUSKAS, LAIGONAITĖ & URBUTIS, red., 1961, 217–278.

Rolandas Mikulskas

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

14 mažmožis

Keisti yra dabar tarmių tekstų žodynėliai. Šitaip sakau susipažinęs su A. Leskauskaitės *Kučiuų krašto tekstų* (2006) knygos žodyne (p. 401–425). Visi juk žinome, kad tarmės, šnektos dabar egzistuoja greta bendrines kalbos (mokykla, radijas, televizija, valdžios raštinės), dvikalbystės (net daugiakalbystės), žargono (slengo) – jaunimo, mokinių, raštinių darbuotojų šneka. Mokslui, žodžių etimologijai, tarmių istorijai svarbiausia yra paveldėtoji leksika, o naujovės įdomios tik sociologiškai.

Tarptautinių žodžių iškraipos yra laikinos, įsigilinus nebebūna nei tokių faktų, kaip *anālizas*, *garnizònas*, *fabrikė*, *kantòra* (1)!, *karasèlė* (2), *liminādas*, *litināntas* ‚leitenantas‘, *nařvas* ‚nervas‘, *pilstùkas*, *rādijs*, *šakmātai*, *šòferis*, *šoferiāuti*, *šoferùkas* (kokie negirdėti dzūkiški žodžiai!), *triperis* (?), *vitirinōrius* ‚veterinaras‘ (dėl nekirčiuotų e redukcijos).

Kučiuų kraštas buvo *Bėrznyko* (autores paverstu *Bėržininkais*) visiškai sulenkėjusios, kovojusios prieš Lietuvą parapijos dalis, tai tų skolinių daug, jie dabar net pajuokiami, sribų ir kitokių veikėjų (ypač prekybininkų) išplatinti: *bajāvas*, *-ā*, *blestvā* (tekste *blė.stva* – 158 p., vadinasi, pakartotas svetimas žodis), *basanòškė* (tekste *basanòšku* – p. 366), *burtākas* (LP, DRŠK girdėta, jaunimo *bòrdá.kas*!), *cielkā* (2) ‚nekaltybę išlaikiusi mergina‘ (tekste *ciélkos*, p. 388, vėl pakartotas svetima kalba žodis – autorės sulietuvinamas), *bufáikė* ‚vatinė‘, *dačià* (?) (Švendubrės dvikalbių *dá.ča*), *davái* ‚nagi‘, *dūryti* ‚kvailinti‘ (iš prezidento Brazausko rinkimų kampanijos), *centrafūga* (!), *fáinas* ‚puikus‘, *lapkā* (tekste *lá.pka*, p. 262 – vadinasi, grynas svetimas žodis), *načiálnykas* (grynai rusiškas žodis), *paslòvica* (!) ‚patarle‘, *pòdlas* ‚niekšingas‘, *pratibnas* ‚šleikštus, priešingas‘, *tužòlas* ‚sunkus‘, *zakònas* ‚įstatymas‘, *zastāvas* (iš lenkų sargybos) ir t. t. Jau latvių didysis mokslininkas J. Endzelinas recenzijoje apie K. Būgos LKŽ pirmuosius sąsiuvinis yra mokęs, kad daugiakalbių žmonių var-

tojami nuogi skoliniai nėra tarmių istorijos dalykai, tiktai šnekos atspindys (todėl ir J. Otrębski's atskirai pateike Tverečiaus slaviškus, tarme nepritaikytus, nuogus šnektos žodžius dėl valdžios teikimo, mokymo ir pan.). Kartais autorė neįtraukia į žodynėlį savų žodžių – *šūniažolė* ‚tokia piktžolė‘, *tūs*, *tó* ‚tas, ta‘ ir kt., bet svetimųjų net visi deminutyvai, visokie tarimų linktelėjimai į šoną (*kolkozas* ir kt.) surašomi surašomi!

Nei Instituto taryba, nei Instituto dialektologai nepastebi net iškraipymų: iš *dasiekti* negali būti *dàsiekia*, *dàsiekė*; tas dzūkų tik *žiūro* – ne *žiūri*; tekste *diėgu* (p. 380), o *diegas* (3), *iškėsti*, bet *iškėtė* – tai nauja lietuvių kalbos kirčiavime; tekste radau formą *vėnteris*, žod. *veñteris* (dzūkų visur, kur teko būti, iš žvejų girdėta tiktai *vėnteris*); *rántauti* = *réntauti* (sukietinta *r*) ir kt.

Negirdeta dzūkuose nuo Chylinskio vykusi *ai*, *a* redukcija, įspėta dar prof. J. Balčikonio laikais, vėliau filosofo A. Griškos nuo Armōniškių ir pan., todėl nesuvokta *maišacis* = *maišatis* ir pan.

Nebėra kaimų bendruomenių, padėdavusių išlaikyti tarmių leksikos, fonetikos, morfologijos sistemas, lietuvių šnekamoji kalba darosi marga, mes nesekame tarmių leksikografijos dalykų (pvz., F. Filino teorijos, vokiečių leksikografijos, latvių) ir skelbiam net neišsiaiškintų šnektos dalykų (juk net taip akcentuojami *báldai*, iš žemaičių *bal̃dai* (2), į šnektas ateinantys iš krautuvių, apie tai reikia pažymėti kur, o ne tvirtinti lyg nuo amžių buvusį duomenį.

Žiūrėsime, koks bus visų dzūkų tos pat autorės tarminis žodynas (pakartotų svetimų kalbų, žargono duomenų) kratinys (juk čia ar *nebāščikas* yra *nēbaščikas*, tai visai neaišku). Šia knyga reikia naudotis atsargiau, nekritiškai parengta, nesuprantamas tikslas ir tikrumas.

15 mažmožis

Atrodė ir atrodo, kad mūsų bendrinė kalba turi beveik puikiai sutvarkytus, iš gyvosios kalbos (šnektų) užrašytus vietovardžius (K. Būgos, J. Balčikonio, K. Almino, A. Salio, A. Vanago, V. Maciejauskienės ir kitų kalbininkų rūpesčiu ir tyrinėjimu).

Imu į rankas skaityti LKI vietovardžių sektoriaus (buv. skyriaus) vadovo K. Garšvos knygą *Lietuvių kalbos paribio šnektos* (habilitacija) ir skaitau pakraipytus, ne iš gyvosios kalbos paimtus vietovardžius. Rodūnios lietuviai yra sakę tik *Plikiaĩ*, *-iũ* (4), ne *Plikiai* (2) – p. 26, ar yra būtina senovės *Bėrznyką* vadinti *Beržininkais* (p. 31), *Šlėnakiemis* bus bene *Šlėnakiemis* (p. 33), *Radžiūčiai* (p. 33) = *Radžiūčiai*, į *Telšiūs*

(p. 46, visai nauja kalbotyroje) = į *Tėlšius* (3), *Skúodaq* (p. 46) = *Skuōdaq*, *Dūkšto* (p. 59, 291) (vns. kilm.) = *Dūkšto*, *Brūnaviškis* (p. 102) = *Brūnava* (1).

Ir šiaip kirčiai labai svyruoja, pvz.: *tėvas* (2x, p. 35) = *tėvas* (3), *túoj* (p. 41) = *tuōj*, *kýla* (p. 50) = *kýla*, *válgiui* (p. 54) = *val̃giui*, *šėlti* (p. 54) = *šėlti*, *plienas* (p. 56) = *pliēnas*, *púotq* (p. 56) = *puōtq*, *kíemas* (p. 56) = *kiēmas*, *býra* (p. 66) = *býra*, *negiēst* (p. 101) = *negíesta*, t. y. negieda, *avíets* (p. 101) = *avietès* (atitrauktas kirtis), *túkart* (p. 106) = *tākart*, *salýklq* (p. 106) = *salýklq*, *valní-ste.* = *valnī-ste.* (p. 122), *bēkt* (p. 274) = *bēgt*, *bég'ō* – p. 281 (= *b'ęg'ó*), *žiemō* – p. 281 (= *ž'iemó*). Suprantama, dar prof. J. Balčikonio mokyti buvom, kad rytų lietuviai sunkiai skiria priegaides, kai kirčiuojami pagrindiniu kirčiu dvibalsiai *ie*, *uo*, ilgieji balsiai *ę*, *o*, *i*, *u*, tai visai nenuostabu, ir mokslinė redaktorė L. Grumadienė (dabar Kalėdienė) to negirdi, yra visai betarmė, net su žargono kvapeliu. Tokia yra dabar mūsų kalbotyros padėtis. Seniau, J. Balčikonio laikais, betarmių žmonių stengdavosi į LKŽ ir Institutą apskritai nepriimti. Gal todėl ir K. Vosylytės *Kupiškio tarmės žodyne* šiuo atveju žymima tik kirčio vieta (nors yra ir abejotinų dalykų).

Naujiena mūsų tarmėtyroje paskelbtas būsimąjo laiko vns. pirmojo skiemens *-siu* galūnės kietinimas *dúosu*, *nesižanysu* – p. 274 (ar ne kitas čia darybinis formantas, pagal akad. Z. Zinkevičių) – čia net problema, girdima Z_T, B_{RT}, P_{JV}, girdėta P_{RL}, Tóvéje, prie Labguvės, dideliuose Žemaičių tarmės plotuose ir pan. Atidumo trūksta knygoje, nors tu ką daryk, nors knyga labai reikalinga: už Lietuvos ribų vieni palikti lietuviai, užmirštami Lietuvos, pereina į kitus etnosus energingai (gerai, kad dr. M. Sivickienė daug leksikos užrašė iš Málkavos, Litvinkos ir kitų vietų). Vis liks brūkštelėjimai kalbos istorijoje.

Vytautas Antanas Vitkauskas

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

Kas tas neaiškus ežero vardas *Vazbys*?

Nelabai didelis, 5,6 ha ploto ežeras pavadinimu *Vazbys*¹ yra Utenos seniūnijoje, 7 km nuo Utenos, kelio į Kuktiškes dešinėje pusėje, į pietus nuo Kymėnų kaimo ir į vakarus nuo Galinavos. Aš kalbininkui Aleksandrui Vanagui esu sakęs, kad toks parašy-

¹ *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas*. Vilnius: Valstybinė politines ir mokslines literatūros leidykla, 1963, 188.